

MƏDƏNİYYƏTLƏR ARASI DIALOQ VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI

Giriş. Gün-gündən çiçəklənən dünyamızda baş verən bütün hadisələr bir-birilə sıx bağlıdır, lakin bu o demək deyil ki, insanlar və cəmiyyətlər də bir-birilə qırılmaz tellərlə bağlıdır. Buna dair bir çox nümunələr göstərmək mümkündür. Lakin qısa olaraq, hazırda milyonlarla insanların irqi, dini, cinsi ayrı-seçkiliyə məruz qalması, hələ də cəmiyyətin bu yöndə tam formalaşmadığını göstərir. Hazırda uzun inkişaf yolu keçmiş bəşəriyyət, qədim dövrlərə nəzərən daha çox məlumat, texnologiya və biliyə sahibdir, lakin, bütün bunlara baxmayaraq, insanlar hələ də münaqişə və konfliktlərin qarşısını almaq, yoxsulluğu aradan qaldırmaq və dünyadakı hər kəsə daha təhlükəsiz dünyada harmoniyada yaşamaq imkanı vermək iqtidarında deyillər. Bugün, cəmiyyətimizdə mədəniyyətlərə əsaslı dialoq və milli ideologiyanın bir-birinə qarşı yox, bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə inkişafının təmin olunması baş verən problemlə vaxt keçməyə başlayan müəyyən qədər qarşısının alınmasına yardım edir. Bu baxımdan da cəmiyyətimizdə istər insanlar, istərsə də mədəniyyətlərə əsaslı əlaqənin təmin olunması, müsbət əhvali-ruhiyyənin yaradılması sülhün bərqərar olmasına yardım edir.

Qeyri-sabitlik və qloballaşma şəraitində anlamaq lazımdır ki, sülh təkcə müharibənin baş verməməsi deyil. Geniş mənada sülh dedikdə hər bir insanın fərqlərinə - cins, irq, dil, din və ya mədəniyyətə baxmayaraq birlikdə yaşaması və həyat nemətlərindən bərabər şəkildə istifadə etmək hüququnun mövcud olması dərk edilir. Sülh dedikdə, ümumbəşəri ədalət və birgə yaşayışın asılı olduğu insan hüquqlarına hörməti təşviq etmək məsələsi nəzərdə tutulur. Bu baxımdan qeyd edilənləri, adi məsələ kimi qəbul etmək, milli ideologiya və mədəniyyətlərə əsaslı dialoq məsələsinə dırnaqarası yanaşmaq yolverilməzdir. Bu, bəşəriyyət yarandığı gündən davam edən bir prosesdir, hər kəsdən daim özünü təkmilləşdirmə, sayıqlıq və fəal iştirak tələb edən uzunmüddətli məqsəddir. Bu elə bir məqsəddir ki, bunu adi hal kimi qəbul etmək və hər zaman riayət etmək hər kəsin borcudur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. İlk dəfə olaraq mədəniyyətlərə əsaslı dialoq və milli ideologiya, azərbaycançılıq məfkurəsinin qarşılıqlı əlaqəli şəkildə tədqiq olunmasıdır.

Tədqiqatın aktuallığı. Müxtəlif mədəniyyətlərin, müxtəlif ideologiya və baxışların öyrənilməsinin asanlaşdığı bir dövrdə milli ideyalar qorunmaqla mədəniyyətlərin bir-birinə nüfuz etməsi və inteqrasiyası məsələsi qeyd olunan problemi aktual edir.

Əsas hissə. İndiki dövrdə YUNESKO-nun Mədəni Müxtəliflik üzrə Ümumdünya Bəyannaməsinin qanunauyğunluqlarına tabe olaraq zorakılığa qarşı mübarizə və mədəniyyətlərin yaxınlaşmasını təşviq edən dəyərlərin, davranışların və münasibətlərin təşviqi və yayılması həmişəkindən daha vacibdir. Mədəniyyətlərə əsaslı dialoq – müxtəlif etnik, mədəni, dini və linqvistik mənsubiyyətə və irsə malik fərdlər və qruplar arasında qarşılıqlı anlaşma və hörmət əsasında açıq və nəzakətli fikir mübadiləsi kimi başa düşülür (3, s. 10). O, başqalarının fikirlərini dinləmək istəyi və bacarığını tələb etdiyi kimi, özünü ifadə etmə sərbəstliyi və qabiliyyətini də tələb edir. Mədəniyyətlərə əsaslı dialoq, müxtəlif mədəniyyətli cəmiyyətlərin siyasi, sosial, mədəni və iqtisadi inteqrasiyasına və birləşməsinə imkan yaradır.

Bütöv bir cəmiyyətin ümumi mədəniyyət göstəriciləri kimi şəxsiyyətin və sosial mənaların dərk olunması məsələlərini araşdıran, əhəlinin sosial-mədəni inkişafına töhfə verən mədəniyyətlərə əsaslı qarşılıqlı əlaqə, mədəniyyətlərə əsaslı dialoq mexanizmlərinin öyrənilməsi hazırda cəmiyyətimiz üçün ən zəruri ehtiyaclardan biri, hətta birincisidir.

Dialoq dedikdə biz hər hansı bir bünövrəni, təməl daşını nəzərdə tuturuq. Hansı ki, təməl daşı üzərində bir şəxsiyyətin ən mühüm keyfiyyətləri formalaşır və ən yüksək inkişaf həddinə çatır. Mədəniyyətlərə əsaslı dialoqun ən vacib məqsədlərindən biri isə mədəniyyətlərə əsaslı kontekstdə müxtəlif mədəniyyətlərin üzvləri arasında qarşılıqlı münasibətlərin formalaşması və fikir mübadiləsinin təşviq edilməsi və qarşılıqlı hörmət və ehtiramın formalaşmasından ibarətdir. Görkəmli pedaqoq M.M.Baxtin mədəniyyətlərə əsaslı dialoqdan bəhs edərkən onu, fərdlər arasında və insanlar və mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı ünsiyyət forması və ya ünsiyyət tərzini, üsulu kimi adlandırır. O, hər zaman həyatın özünün də bir dialoqdan ibarət olduğunu, əslində həyatın özünün dialoq olduğunu vurğulayırdı. Baxtinin fikrincə yaşamaq əslində özündə dialoqda iştirak etmək deməkdir: Məsələn sual vermək, dinləmək, cavab vermək, anlamaq, əks-reaksiya bildirmək, razılaşmaq, mübahisə etmək, hörmətlə yanaşmaq və s. hər biri həyatın özəyidir. İnsan ömrü boyu bu dialoqda iştirak edir. Onun bütün həyatı gündəlik istifadə etdiyi sözlərdən, bildirdiyi reaksiyalardan, davranışlardan ibarət olur. Sadəcə insanlara qarşı yox bütöv bir cəmiyyəti, dövlətlərə, millətlərə, mədəniyyətlərə, etnik müxtəlifliklərə. Beləliklə də dialoq fenomeninin gün-gündən əhatə dairəsi genişlənərək, hazırda bütöv dünyanı əhatə edən mədəniyyətlərə əsaslı dialoq fenomeninə çevrilmişdir. Ya bir qrup insan tərəfindən qanunazidd əsaslandırılmamış mühakimələr, yalançı ittihamlar və ya ifadələrdir. Yaşadığımız həyatda qərəzlər irqçilik, ayrı-seçkilik, və şovinizmdə öz əksini tapır. Belə qərəzlər hər şeydən əvvəl cəmiyyətlərimizdə hər kəsin müxtəlifliyinin mövcudluğunu inkar edir, sanki hər kəsi eyniləşdirməyə, insanlar arasında bir-birinə qarşı konflikt, mübarizə yaratmağa çalışır. Belə maneələrin ən mənfi cəhəti ondan ibarətdir ki, onlar bizi daima təqib edir və ən pisi də, odur ki, cəhalət, ksenofobiya, şovinizm kimi məsələlər həyatın bütün mərhələlərində olmuşdur. Con Dyuinin dediyi kimi "İnsanın qərəzdən azad olduğuna inanmasından daha böyük qərəz yoxdur" ifadəsi buna dair ən aktual nümunələrdəndir. Qərəzlərin, ziddiyətli məsələlərin qarşısının alınması, nisbətən azaldılması məqsədilə mədəni fərqlər probleminin və mədəniyyətlərə əsaslı ünsiyyətin əsaslarının öyrənilməsi, hazırkı dövrdə daha da aktuallaşır.

⁷⁷ ADPU-nun magistrantaysnabbasova382@gmail.com

Mədəniyyətlərarası dialoqu milli ideologiya olmadan təsəvvür etmək olmaz. Mədəniyyətlərarası dialoq o demək deyil ki, fərd soy-kökünü milli adət-ənənələrini unutmamalı, tamamilə müxtəlif adət-ənənələri qəbul etməlidir. Qloballaşma prosesində milli ideologiyanın inkişafı, beynəlxalq arenada təmsil edilməsi yüksək inkişafa səbəb olur. Dövlətçilik hissələrinə malik olmayan xalq, dövlətini inkişaf etdirə bilməz. Milli ideologiyası olan dövlət, habelə azərbaycanlıların milli ideali olan azadlıq və müstəqilliyin, milli inkişafın təmin olunmasına, respublikanın ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanılmasına, onun xarici təcavüzlərdən etibarlı müdafiə olunmasına və bu işdə etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, onun bütün vətəndaşlarının iştirakının təmin olunmasına xidmət edir (1, s. 63). Bu istiqamətdə, azərbaycançılıq ideologiyası milləti, xalqı, dövləti, torpağı qəlbən sevməyi, onun yolunda yorulmadan çalışmağı, soy-kökə bağlılığı bütün mahiyyəti ilə təşviq edir. Həmçinin azərbaycançılıq ideologiyasının milli mahiyyəti ehtiva etməklə xalqın milli ruhunu əks etdirən maddi-mədəni nümunələrə, xalqın mənşəyini, soy -kökünü ifadə edən rəmzlərə, adət-ənənələrə, yüksək mənəvi dəyərlərə qarşı sədaqət, bəşəri ideallara hörmət və ehtiram, ana dilinə qarşı sevgi və s. kimi ideyaları özündə birləşdirir. Bu ideologiya sadəcə milli mahiyyət daşımaqla kifayətlənməyib, özündə tolerantlıq, demokratiklik, humanistik kimi ümumbəşəri dəyərləri də birləşdirir. Məhz bu baxımdan da azərbaycançılıq ideologiyasının mədəniyyətlərarası dialoq ideyası ilə birlikdə inkişaf etdirilməsi, olduqca zəruri məsələlərdəndir. Qeyd edilənlərlə yanaşı azərbaycançılıq məfkurəsi sadəcə ölkə ərazisində yaşayan deyil, eləcə də dünya azərbaycanlılarının vahid fikir ətrafında birləşməsinə dair, tarixi-siyasi amillərin təsnifatını, xarici ölkələrdə yaşayan həmvətənlərimizin hüquq və azadlıqlarının qorunması və təmin olunması istiqamətində dövlətin qarşıya qoyduğu vəzifələri, eləcə də xalqımızın ölkəyə qarşı münasibətdə üstünə düşən öhdəlikləri, mənəvi borcu, habelə azərbaycanlı anlayışının sosial-fəlsəfi məzmununu və mahiyyətini ifadə edən konsepsiyadır. Bu termin dövlətin siyasi həyatıyla əlaqəli olaraq son dövrlərdən etibarən, daha geniş şəkildə istifadə olunur. Azərbaycançılıq ideologiyası, ölkə ərazisində yaşayan bütün etnik qrupları, millətləri, xalqları ümumi mənəfi naminə real şəkildə birləşdirmək istəyi ilə birlikdə, xüsusilə də 90- cı illərin əvvəllərində kütləvi şəkildə əhatə dairəsi genişlənən şovinist-millətçilik və separatçılıq meyilləri ilə kəskin şəkildə mübarizəyə istiqamətlənmiş fikir kimi qəbul olunmuşdur. Azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafı, ölkəmizin beynəlxalq aləmdə nüfuzunun artmasına, inkişaf etməkdə olan dövlətlər sırasına qoşulmasında, müxtəlif beynəlxalq təşkilatlara üzv olmasında, özünü təkmilləşdirməsində mühüm rola malikdir. Mədəniyyətlərarası dialoq və Azərbaycançılıq ideologiyasının sintezi, ümumilikdə inkişafa gətirib çıxarır. Azərbaycançılıq ideologiyası olmadan mədəniyyətlərarası dialoq fenomenini, təsəvvür belə edə bilmərik. Azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafı, formalaşması müxtəlif mədəni hadisələrin təsiri nəticəsində baş vermişdir. Belə hadisələrdən ən böyüyü, 1918-ci ildə Şərqdə ilk demokratik respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin əsasının qoyulması idi. Bu hadisə milliliyin, soy-kökə bağlılığın, vətənpərvərliyin, ən əsası isə azərbaycançılıq ideologiyasının başlıca məktəbi oldu. Daha sonra Ulu öndər H.Əliyev tərəfindən böyük müvəffəqiyyətlə həyata keçirilən azərbaycançılıq siyasəti məhz torpaqlarımızın bölünməkdə, yadelli basqınlarına məruz qaldığı dövrdə ölkəmizdə geniş şəkildə vüsət alan, etnik parçalanma meyillərinin qarşısını almışdır. Azərbaycançılıq ideologiyası Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə geniş şəkildə vüsət alsa da, məhz H.Əliyevin hakimiyyəti dövründə çiçəklənmiş, daha da yüksək inkişaf dərəcəsinə çatmışdır. Hazırda xalqımızın vətəni, millətini, torpağını, dilini hətta öz mənafeyindən belə üstün tutması, elə azərbaycançılıq ideologiyasının necə yüksək səviyyədə qurulduğunu bir daha gözlər önünə sərir. Azərbaycançılıq ideologiyası aşağıdakı təkamül mərhələlərindən keçərək, bugünkü inkişaf səviyyəsinə çatmışdır.

- XX əsrin 20-ci illərinin əvvəllərindən 30-cu illərin sonuna qədər;
- XX əsrin 40-cı illərinin əvvəllərindən 60-cı illərin sonuna qədər;
- XX əsrin 70-ci illərinin əvvəllərindən 80-ci illərin sonuna qədər (2, s. 19).

1978-ci ildə Ulu öndər H.Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan SSR konstitusiyası qəbul edilərkən, Azərbaycan dilinin, dövlət dili olaraq elan edilməsi o dövr üçün ən böyük hadisə idi və bu hadisə, azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafında sanki, yeni bir mərhələ idi. 1995-ci il oktyabr ayının 31-də Azərbaycan Respublikası EA-da "Azərbaycan Dilinin müzakirəsinə həsr olunmuş müşavirə"də Azərbaycan dilinin dövlət dili olaraq qəbul edilməsinə dair, müxtəlif mülahizələr səsləndirildi. Ana dilinin dövlət dili olaraq qəbul edilməsi, konstitusiyanın qəbulu, milli ordunun yaradılması, hər biri azərbaycançılıq ideologiyasının möhkəmləndirilməsində, vətənpərvərlik, mililik hissənin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Bütün keçirilən islahatlar, qəbul olunan qərarlar xalqın öz soy-kökünü xatırlanmasına, milli irsin qəbul olunmasına, özünüdərkinə, milli birliyə, vətənpərvərlik ruhunun yüksəlməsinə səbəb oldu. Hazırda dövlətimiz tərəfindən keçirilən islahatların hər biri, azərbaycançılıq ideologiyasının qanunauyğunluqlarını özündə əks etdirir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. İbrahimov Ə. Azərbaycançılıq konseptual aspektləri. Bakı: Avropa, 2016, s. 179
2. Əliyeva A. Ümumillət lider Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasının tədrisinin əsas istiqamətləri. №3, s. 15-20
3. Mədəniyyətlərarası dialoqa dair Ağ kitab. Strasburq, 2008, s. 58

Ключевые слова: Межкультурный диалог, Патриотизм, азербайджанство, развитие, идеология, национальность
Key words: intercultural dialogue, patriotism, Azerbaijaniism, development, ideology, nationality

Межкультурный диалог и идеология азербайджанства Резюме

Идеология азербайджанства обусловлена миссией возвращения народа к своим национальным корням в благодатных исторических условиях, возможностью защитить свою индивидуальность и национальность путем обращения к национально-нравственным ценностям и мировоззрению, приобретенным им на протяжении веков. В

результате укрепления межкультурных отношений в условиях интеграции и взаимопроникновения различных культур возможно развитие в мире политической стабильности, уважения к национально-этничности, чувства уважения, толерантности и гуманизма. Сегодня в результате межкультурного диалога идеология азербайджанства распространилась по всему миру, а как государство признаны и изучены его национально-нравственные ценности, традиции и территориальная целостность. с развитием межкультурного диалога и национальной идеологии возможно формирование межкультурной компетентности у людей. Это, в свою очередь, способствует укреплению межкультурных связей, формированию позитивных отношений между людьми . большое значение для нашего государства. в

Intercultural dialogue and Azerbaijanism ideology

Summary

The ideology of Azerbaijanism is conditioned by the mission of the people's return to their national roots in fertile historical conditions, the opportunity to protect their individuality and nationality by referring to the national-moral values and ideology they have gained over the centuries. As a result of the strengthening of intercultural relations in the conditions of integration and interpenetration of different cultures, it is possible to develop political stability, respect for national-ethnicity, a sense of respect, tolerance and humanism in the world. Today, as a result of the intercultural dialogue, the ideology of Azerbaijanism has spread all over the world, and as a state, its national and moral values, traditions, and territorial integrity have been recognized and studied. It is possible to form intercultural competence in people by developing intercultural dialogue and national ideology. This, in turn, helps to strengthen intercultural communication and the formation of positive relations between people. In this regard, both policies are of great importance for our state.

Rəyçi: p.ü.f.d., prof. Şəhla Qasım qızı Əliyeva